

A feltárássra kijelölt terület középső, ill. Ny-i részét szinte teljesen feltártuk. A lelőhelynek a 85-ös sz. főút és a depóterület közötti szakasza, ill. a csatornától K-re eső felülete a következő évben kerül feltárássra.

A 2013. évben folytatott feltárás

A lelőhely nyomvonalba eső bővítményeinek humuszolását folytattuk 2013. május 6. és 13. között. A tavalyi év végén már elkezdtük e területeken a felső termőréteg eltávolítását, majd a hosszan tartó zord időjárási viszonyok (nagy mennyiségű hó és fagyott talaj, majd sok eső és felázott, csúszós talaj) miatt csak ebben a hónapban tudtuk ismét folytatni. A humuszvas-tagság változó: a K-i „nyúlványokban” kb. 50–70 cm, a DNY-i részen kb. 20–30 cm. Az objektumok továbbra is erősen agyagos közegbe lettek beleásva, mely könnyen betonkeménységűre szárad, valamint ha megázik, csúszóssá válik.

Elvégeztük az objektumok bontását, dokumentálását május 14. és július 9. között. Összesen 100 jelenséget tártunk fel, melyek mind egykori település meglétére utalnak (árok, gödör, kút, cölöplyuk), és főként az Árpád-korra datálhatók, ill. egy részük bár lelet nélküli, de feltételezhetően az Árpád-korra tehető.

Fontosabb objektumok: 1870. fabeléses kút, 1986. többoszlatú, kétfelé ágazó, széles árokrendszer.

A telepjelenségek betöltéséből származó *jelentősebb leletek:* továbbra is jellemző a bográcsőredékek (peremtőredékek) és különféle vonaldíszekkel ellátott fazéktőredékek megléte (elég csekély számban). A kerámiaanyag hasonló a 2011. és 2012. évi feltárás során előkerült anyaghoz.

A 2013. és a 2014. évben végzett régészeti megfigyelés

Humuszolási földmunkát végeztek az M85 gyorsforgalmi út Enese–Csorna szakaszán, a végcsomópont (20+800 km szelvény) területén, a nyilvántartott Csorna, Ló-rét lelőhely közelében, október 22-én. A humuszolási munkák a tervezett lehajtók és körpályák területét érintették, melyek nagy többsége a korábbi években zajlott megelőző feltárás során kutatva lett. A régészeti megfigyelés közben összesen 23 objektum került elő elszórtan a területről. A legtöbb jelenség sekély, nehezen megfogható árok, melyek az Árpád-kori telephez tartozhattak, de az objektumok nagy többsége nem datálható.

A csomópont Ny-i szélénél, a meglévő 85-ös sz. főút közvetlen közelében, attól É-ra egy kis lehajtó területén zajlott a humuszolási földmunka, 2014. május 27-én. A régészeti megfigyelés során összesen 9 régészeti objektum folyt a rajzolódott ki, melyek feltárást május 29-én elvégeztük. A kisebb cölöplyukakból és gödrökből kevés Árpád-kori leletanyag jött elő. A lelőhely kiterjedése nem változott, a földmunka a nyilvántartott lelőhely határain belül zajlott.

A kivitelezés közben végzett régészeti megfigyelés során 4738 m² területet tártunk fel, összesen 32 objektumot dokumentáltunk.

Régész munkatársak: dr. Tomka Péter, Hargitai András és a régészeti megfigyelést végző Czigány Dávid. Technikusok: Dinnyés Dóra, Fehér Alíz, Gera Ágnes, Péter Dávid, Semperger Zoltán, Szalai Gábor, Szöllösi Géza.

NAGY ANDREA – PESTI KRISZTINA

90. Csorna, Külső-mezők és Bogyoszló, Külső-mezők (KÖH 1795 /86787/)

(Győr-Moson-Sopron megye) **Ő, Ró, Kk, Ú**

Az M85 gyorsforgalmi út Csorna elkerülő építésének II. üteméhez kapcsolódó előzetes régészeti dokumentáció II. fázisának keretében egy, a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága (jelenleg Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum) által 2012-ben terepbejárás során, Bogyoszló és Csorna közigazgatási határa között azonosított lelőhely próbafeltárást végeztük el a Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, II. sz. Regionális Irodájának munkatársaival, 2014. június 18. és július 17. között. A kutatott nyomvonalszakaszon 16 kutatóárokban 2700 m² feltárást végeztük el.

A 2012-es terepbejárás során körülhatárolt, közel K–Ny-i irányú lelőhely É-i, már Csorna határába eső részén őrkori telepjelenségeket találtunk.

A lelőhely DK-i részén, a próbafeltárás során talált – főként római kori telepnyomok (gödörök, kutak) – a korábban Szilsárkány, Külső-mezők (KÖH 1795) néven nyilvántartott, nagyjából É–D-i irányú lelőhely kiterjedésével esnek egybe. Ezen a lelőhelyrészen 31 telepjelenség keltezhető a római korra, néhány cölöphely és egy omladékréteg épületekre is utaltak. Néhány egykori tárológödörből gazdag leletanyag (*terra sigillata*, bronztükrőtőredék, üveg) származott. Ezeken kívül egy késő középkori kerámiával keltezett állatvázat, és 5 újkori jelenséget tártunk fel a próbafeltárás során.

A lelőhely megelőző feltárást (teljes felületű feltárás) a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum (Győr) végzi az M85 Csorna elkerülő II. ütemének kivitelezéséhez.

A próbafeltárás dokumentációja és leletanyaga elsődleges feldolgozásra 2015. január 1-től a Magyar Nemzeti Múzeumba került.

A próbafeltárás munkatársai: Binder Hajnalka, Lakatosné S. Erika, Ritly Jenő, Skriba Pál, Tóth Zoltán és Vágusz Anina technikusok.

MELIS ESZTER

91. Csókakő, Vár (KÖH 21791)

(Fejér megye) **Kk, Tö, Kú**

2014. július 2. és augusztus 8. között – az MNV Zrt. anyagi támogatásával, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum megelőző régészeti feltárással keretében – több év kihagyás után folytatódott az alsóvár régészeti feltárása. A 2008. évi¹⁷ ásatási felülettől (2. árok) K-re, annak szerves folytatásaként egy újabb 200 m²-es területet (3. árok) kutattunk meg. A 2014. évi felületet Fitz Jenő 1960–62. évi ásatásai, ill. a várbarátok tevékenysége kisebb mértékben már érintették (a lépcsősor egyes részeinél, ill. a dzsámi DNY-i sarkánál). Tekintettel a felületen feltárt kiemelkedő török kori emlékekre, továbbá a jövőbeni műemléki bemutatás egységben való kezelésére, e szakaszon a török kori viszonyok megtartása élvezett prioritást, ami nem tette lehetővé a korábbi (15–16. századi) periódusok teljes feltárást. A szondázó vizsgálatok azonban elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy a középkori és török kori jelenségek egymáshoz való viszonyát tisztázni tudjuk a vár egészének összefüggésrendszerében.

17 RKM 2008, 175–177.

A 2014. év legjelentősebb eredménye az Evlia Cselebi útleírásában (1664) és a vár karlsruhei térképvázlatán (1690) egyaránt szereplő dzsámi maradványaival azonosítható objektum felszínre kerülése, az alsóvár belsejébe vezető falszoros É-i oldalán. Az épület tömbjét a kaputorony É-i falának vonalában húzódó 15. századi támfalra „ültették”, iránya a muszlim vallás követelményeinek is megfelel. A feltárások során viszonylagos épségben került napvilágra a dzsámi alépítménye, ill. lábazata. A 7,7×3 m alapterületű, 2 m magas lábazat megépítése a középkori falszoros-fal jelentős visszabontásával és kisebb részt bővítésével történt. A visszabontás után a középkori fal D-i és Ny-i síkjá új homlokzati kiképzést, faragott kváderkő burkolatot kapott, a visszabontott középkori faltetőt és a török kori bővítést törtköves-kavicsos-habarcsos kiegyenlítő feltöltéssel hozták azonos szintre, melyre habarcsos- és agyagréteg formájában járószint-ágyazatok kerültek. Az objektum felépítménye igen lepusztult. A K-i zárófalat annak a középkori támfalnak a meghagyott szakasza képezi, melybe a dzsámit beültették. Az É-i oldal falának – törtkövekből és másodlagosan felhasznált középkori kváderkből rakott – alsó szakasza kb. 1,5 m magasságban maradt fenn. E fal belső oldalán nagy méretű kváderkből álló köpenyezés maradványait figyeltük meg. E köpenyezés alatt (a habarcsos járószint-ágyazatban) egy K–Ny-i irányú, 20 cm átmérőjű gerenda ágyazata mutatkozott, de gerendák nyomait az alépítmény más pontjain is észleltünk. A felépítmény bejárata a Ny-i (pontosabban ÉNy-i) oldalon nyílt, helyét 3–4 nagy méretű hasábra faragott fokból álló lépcső jelöli ki.

Az objektum építési korát több – a járószint-ágyazatokba taposott – II. Mátyás (1608–1619) és II. Ferdinánd (1619–1637) érem a 17. századra keltezi. Jelenlegi régészeti adataink – az ásati megfigyelések és a veretek – szerint az építésre a 17. század első évtizedében kerülhetett sor, amit az 1630–40-es években egy megújítás követett.

A vár középkori periódusától idegen, jellemzően török építészeti megoldások (erősítő-merevítő gerendaszerkezet, nagykváderes falazat), a reprezentációra törekvő elemek (az alépítmény gondos faragású-falazású nagykváderes homlokzatai, a hasábköves bejárati lépcső, az ÉNy-i sarok élkiképzéses armírozása), valamint a gazdag és egységes török régészeti leletanyag azt mutatják, hogy kiemelt funkciójú török építménnyel állunk szemben, melyben a karlsruhei térképvázlat (kb. 1690) alapján – mely térkép e helyszínen jelzi a vár dzsámiját – a (17. századi) török imahelyet kell látnunk. A feltárt objektum alapterülete csekély, ezért felmenő részét feltehetően kiugratták, azaz a török épület egykor – jelen elképzelésünk szerint – külső formájában a régi oszmán-török építészet jellegzetes, konzolokra vagy oszlopokra kiülő, könnyű szerkezetű felépítménnyel rendelkező lakóházaihoz hasonlíthatott.

A dzsámitól É-ra eső felületen (3/A árok) folytatódott a 2007–2008-ban túlnyomórészt már feltárt 16–17. századi támfalrendszer (ágyúállás?) utolsó részleteinek tisztázása. Sikerült a felsővár D-i homlokzatához támaszkodó, közvetlenül a sziklatalapzatra alapozott terasz keltezését pontosítani a 17. századra. A szóban forgó területen egy DNY–ÉK-i irányú, több periódusú lépcsősor kb. 12 m hosszan követhető részletét is feltártuk. A felső szakasza késő középkori, feltehetően 16. századi, és a Bakics-féle építkezések eredménye. Egy ennél is korábbi periódus létre enged következtetni néhány további, sziklába vágott lépcsőfok, melyek vélhetően még a 13. századhoz, ill. az alsóvár 15. századi kiépüléséhez köthetők. A lépcsősor középső, kiszélesedő, szabályos kősorokból álló szakasza egyértelmű-

en török kori, e lépcsősor-periódus a dzsámi ÉNy-i sarkánál beszűkülve éles kanyarral D-nek fordul, és – elhagyva a dzsámi bejárati lépcsőjét – a falszoros kövezett járószintjéhez fut le. A lépcsősor e legelső szakasza (3/B árok) jelentős mennyiségű középkori faragvány másodlagos felhasználásával összerakott, hevenyészett konstrukció, kialakítása a dzsámi megépítésével függhet össze. E lépcsőszakaszra ugyanaz a vastag sárga agyagréteg fedett rá (gyakorlatilag eltüntetve a lépcső ezen alsó, falszorosba kötő szakaszát), mely a 2007–2008-as feltárások során már jelentős hányadában feltárt 17. századi rézsűs támfal egységes külső felületkialakításaként is szolgált.

A 2014. évi ásati felületen (3/B árok) a középkori falszoros újabb szakaszát tártuk fel, a középkori kövezetre 2–3 m-es vastagságban ráfedő, nagyrészt kora újkori leletanyagot tartalmazó köves omladék eltávolításával. A jó állapotú 15. századi kövezet a dzsámi D-i előterének kb. 2 m szélességű sávjában megszakad, a középkori kövezetet valószínűleg a muszlim imahely építése alkalmával távolították el. Az építmény D-i fala mentén néhány, famaradványokat őrző, s oszlophelyként is értelmezhető foltot dokumentáltunk, melyek esetleg a dzsámi felépítményét alátámasztó faszervezettel hozhatók összefüggésbe. A falszoros 15. századi kövezetének D-i sávját kisebb mértékben, de szintén érintették a 16–17. századi átalakítások. A falszoros a török korban D-ről lehatároló és egyben leszűkítő (2007–2008-ban már azonosított) K–Ny-i irányú „kerékvető” kőszáv nyomvonalának újabb szakasza került napvilágra, az agyagba rakott, nagy méretű kövek sorából álló szegélyezés nagy számban tartalmaz másodlagos felhasználású középkori faragványokat. A falszoros 2014. évi kutatási sávjának K-i határán bukkant elő (már a metszetfalban) egy, az alsóvár D-i főfalának támaszkodó épület 1–1,5 m magasságban ma is álló, armírozott ÉNy-i sarka. Az épületet a karlsruhei térképvázlat is a megfelelő helyen jelöli, feltárása a következő ásati idény feladata lesz.

A falszorostól D-re eső felületen (3/C árok) folytattuk az alsóvár D-i főfalrendszerének tisztázó feltárását. E szakaszon a várfal súlyosan leromlott állapota már 1996–1997-ben szükségessé tette a műemléki állagvédelmi felfalazásokat, jelentősen befolyásolva a 2014. évi feltárás megfigyelési lehetőségeit. Ezzel együtt kisebb felületeken sikerült eredeti falszakaszokat dokumentálni. Így a 15. századi várfalszakasz egy visszabontott részletét, valamint a D-i főfal Bakics-kori (16. századi) átalakítás egy újabb egységét, mely a 15. századi várfal K-i folytatását megsemmisítette. Utóbbi egy „olaszos” kiképzésű, a 2007–2008-ban feltárt Bakics-falszakaszhoz képest kb. 1,5 m-re „visszaugratott”, átlós törésű-kiszögélésű „félbástya”, melynek belső terét az építők döngölt agyagrétegekkel váltakozó, erősen tömörített habarcsos-kavicsos rétegekkel töltötték fel. (E kitöltési rétegeket kb. 3,5 m mélységig követtük, benne a megsemmisített 15. századi falsík visszabontott faltetőzete nem bukkant elő, ugyanakkor szórványos, de rendszert mutató cölöpnymokat figyeltünk meg.) E „félbástya” megújítására a 17. században került sor, ekkor került kialakításra É-i peremén a kerékvető-sáv, mellyel egyidejűleg a védmű-szakasz új járószintet is kapott, a korábbi szintekre ráfedő, sárga agyagréteg formájában. A „félbástya” DK-i sarkán, a faltetőn, egy 17. századi osztrák veret is előkerült.

A 2014. év igen gazdag török kori és kora újkori tárgyi emlékeanyagot eredményezett (pénzek, mázas talpástál-, kínai porcelán-, és festett fajansztöredékek, üveg karperecek, faragott fanyelű

kés, sodronying foszlány, bronz *phalera*, ágyú- és puszkagolyók, ill. írókás díszű tányér- és fehér festésű motívumokkal díszített ún. tejeskőcsög-töredékek). A korábbi évekhez hasonlóan nagy mennyiségben kerültek elő – nemcsak másodlagosan beépítve, hanem az omladékból is – középkori (esetenként reprezentatív 13. századi) kőtagozatok. Ezek származási helyeként igen nagy valószínűséggel merül fel a közeli Vértesszenkereszt monostora.

Ásatásvezető: Kovács Gyöngyi (MTA BTK Régészeti Intézet); kutatásvezető, szakmai konzulens: Hatházi Gábor (Emberi Erőforrások Minisztériuma); közreműködő régészek: Szöllősy Csilla (Szent István Király Múzeum), Kolláth Ágnes (MTA BTK Régészeti Intézet).

Régésztechnikusok: Keszthelyi Orsolya, Kovács Bianka, Pokrovenszki Krisztián. Térinformatika: Holl Balázs, fotogrammetria: Vajda József és Györfly Ilona. Tervező: Gál Tibor. Egyetemi hallgatók: Belegrai Tamás, Mag Hella.

KOVÁCS GYÖNGYI – HATHÁZI GÁBOR

92. Csór, Csárda alatti dűlő I (KÖH 84547)

(Fejér megye) Lt

2014. június 3. és június 23. között a Szent István Király Múzeum a NIF Zrt. megbízásából megelőző régészet feltárást végzett a lelőhelyen. Előző évben a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ Mesterházy-Ács Zsófia irányításával próbafeltárást végzett a területen, a munkálatokat a Székesfehérvár nyugati elkerülő III. ütemének építése indokolta.

1360 m² terület lett lehumuszosva a 8-as sz. főút mellett, a leendő É-i csomópont területén, egy domb erősen erodált K-i oldalán. A felület megnyesése során egy késő vaskori, kelta ház, a hozzá tartozó kemence és a házba beásott gödör kerültek elő. A házból nagyobb mennyiségű, a LT C időszakra datálható kerámia volt. Feltételezhető, hogy a nagyobb kelta telepet a természetes erózió, valamint a második világháború pusztítása (a nyesett felületen több lövészárk is átvágott) erősen rongálta.

Munkatársak: Pozsgai Helga régész, Major Tibor, Kovács Dömötör és Gruming Dia régésztechnikusok.

SAVANYÚ BÁLINT

93. Csurgó, Török Bálint u. 1. előtt (KÖH 87221)

(Somogy megye) Á

A Csurgói kistérségben, a szélessávú optikai körzethálózat fejlesztés projekthez kapcsolódó földmunkákkal párhuzamosan, az MNM NÖK munkatársai régészeti szakfelügyeletet végeztek. Ennek során, 2014. június 12-én, a hatodik szakaszon, Csurgó belterületén, az Iharosi útból K felé elágazó Török Bálint u. 1. sz. ház előtt, a gépi árokásást megelőzően, a villanyoszlopok mellett ásott kézi szondában Árpád-kori kerámiatöredékeket, valamint egy agyaggolyó-töredéket észleltünk. A hozzájuk tartozó régészeti jelenség nem mutatkozott sem a kézzel ásott szonda profiljában, sem utána, a gépi árokásás során. Itt kb. 60 cm mélységig bolygatott a terület a többszöri közműfeltetés eredményeként. Valószínűleg az ennél mélyebbre (-90 cm) hatoló kézi szonda és a Török Bálint u. Iharosi útba csatlakozása alatti átfúráshoz szükséges, a kábelárokknál szélesebb gépi leásás a lelőhely egy kisebb, sekély objektumát semmisítette meg. A továbbiakban csak 60 cm mélyre ásott kábelárok a lelőhely többi objektumát nem érintette. Ez egy új, korábban ismeretlen

régészeti lelőhely, mely Csurgó É-i végén, a Felső-Csurgónak nevezett településrészen, a Máriási-patak és a Kert-Aljai-árok által közrefogott, É–D-i dombon terül el. A lelőhely pontos kiterjedése a szakfelügyelet keretén belül nem volt tisztázható.

Munkatárs: Spolár Erika múzeumi asszisztens.

TOKAI ZITA MÁRIA

94. Damak határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, Kő

A Szélessávú körzethálózat fejlesztés, optikai kábel elhelyezése oszlopsoron és alépítményben (Edelényi, Szikszói Kistérség; optikai kábelépítés; I. ütem) című projekt kapcsán Szendrőlád, Ládbesenyő, Balajt, Damak, Hegymeg, Tomor, Monaj, Nyéta, Abaújszolnok, Lak, Kupa és Szakácsi települések kül- és belterületén haladó nyomvonatra vonatkozóan előzetes régészeti dokumentációt készített a Herman Ottó Múzeum a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ megbízásából. A terepbejárásokat 2014. szeptember 29. és október 1. között végeztük.

Demeter rész (KÖH 88201): A lelőhely Damaktól ÉK-re, a Damakot Hegymeggel összekötő út É-i oldalán, a Koldusdomb lábánál található. Az 50×50 m-es területen szórványos középkori kerámiát gyűjtöttünk.

Munkatársak: Tóth Krisztián, Galkó József, Gregóczi Gergő, Juhász Ádám, Nagy S. József, Simon József és Toronya Zsolt.

Szaladás (KÖH 88203): A lelőhely Damaktól D-re, a Kerek-hegy oldalában, a Damak és Edelény közötti úttól K-re található. Az 50×50 m-es területen közepes intenzitású neolitik és bronzkori kerámiát gyűjtöttünk.

FEKETE LÁSZLÓ

95. Dány, Kápolna-dűlő

(MRT 11. k. 5/2. lh., KÖH 25792)

(Pest megye) Á, Kk

A már korábban ismert lelőhelyről Kupor Zoltán fémkeresős középkori fémleleteket (Árpád-kori és késő középkori pénzeket, pecsétgyűrűket, pántgyűrűket, késő középkori viseleti elemeket) szolgáltatott be a szentendrei Ferenczy Múzeumba. A lelőhely bejárására, újbóli lehatárolására 2014. november 14-én került sor.

A lelőhely Dány K-i határában, a Dányi-ág vízfolyástól közvetlenül Ny-ra, egy kiemelkedésen (Dányi-Útra-Dűlő) található. A lelőhely jelenleg mezőgazdasági művelés alatt áll. A patakparttól D-re elhelyezkedő, ÉNy–DK irányú kiemelkedés letelepedésre alkalmas területnek számíthatott a középkorban is. A lelőhely Ny-i, kiszállásunkkor felszántott területén Árpád-kori és késő középkori cserepeket gyűjtöttünk. A leletek a magasabb területek felé sűrűsödtek. A lelőhely középső és K-i részén – mely 2014 novemberében már bevetett állapotban volt – főként késő középkori cserepeket találtunk. Ezen a részen, nagyjából a lelőhely legmagasabb pontján egy kb. 10 m sugarú körben szétszántott téglatörmelékét figyeltünk meg, talán ez jelezheti az egykori templom helyét, melyet a lelőhely neve is őriz. Ettől É-ra és K-re további, kisebb, szórtabban elhelyezkedő téglatörmelékes foltok jelentkeztek, talán egykori épületek helyeit jelölik. A kiemelkedés É-i, a folyóvízhez közeli, valamint D-i lejtőin a leletek fokozatosan megszűntek.

A lelőhely határa az eddig feltételezettől ÉNy-i és DK-i irányban is távolabb húzódik, egy nagyjából 1 km×100–200 m-es sávot alkotva.